

Ladislav Hladký

Z DĚJIN MUZEA A MUZEJNÍHO SPOLKU V KOSTELCI NAD ORLICÍ

Rok 1968 byl mj. také rokem významným pro československé muzejnictví; probíhal ve znamení Jubilejního roku československých muzeí pod patronací Mezinárodní rady muzeí (ICOM). Vzpomínali jsme 150. výročí založení Národního muzea v Praze a Moravského muzea v Brně, dále 105. výročí Slovenského národního muzea v Bratislavě a Martině, 100. výročí Městského muzea v Bratislavě a 60. výročí Národního technického muzea v Praze. A letos uplyne 155 let od založení nejstaršího muzea na našem území — Slezského muzea v Opavě.

Také v Podorlicku má muzejnictví starou tradici. Letošního roku tomu bude 130 let, co mladý městský syndik J. V. Pelikán založil v Týništi n. O. muzeum, které však bohužel po jeho odchodu v r. 1841 zaniklo. (Na tuto tradici navázal o 100 let později, r. 1939, ing. A. Čapek.)¹⁾ Neúspěšné bylo i úsilí vambereckého učitele J. Prokše (působil zde v letech 1869—1891). Teprve snaha sečtělého rolníka J. Černého vedla ve dvacátých letech našeho století k cíli.²⁾ Devadesátá léta 19. století jsou charakteristická ruchem na muzejním poli ve dvou městech našeho regionu: V Rychnově n. Kn. byl v červenci 1891 z podnětu setníka P. Blažka založen muzejní spolek Pelcl.³⁾ Druhým městem byl Kostelec n. Orl.

Počátky jeho muzea byly rovněž velmi skromné. Dne 24. listopadu 1890 podal kostelecký městský lékař dr. Karel Švehla městskému zastupitelstvu rozklad, v němž zdůvodňoval nutnost založení muzea. Poukazoval na příklad Pardubic, Kutné Hory, Čáslavi a Hradce Králové, které již svá muzea měly. Podle jeho názoru by muzeum mělo shromáždit všechny městské listiny dosud uložené u městského úřadu, materiály právovárečné společnosti, listiny a starožitnosti cechů, veškeré hmotné předměty ze dřeva a kovu, které jsou soustavně ničeny, písemnosti jednotlivců a listiny a starožitnosti sousedních obcí. Také se zamyslel nad tím, jaký užitek lze od muzea očekávat. V první řadě apeluje na to, že muzeum se stane „chloubou města a svědkem uvědomělosti sl. měst. zastupitelstva a obyvatelů vůbec“. Ná-

sledující důvody ryze praktické: muzeum bude vhodnou pomůckou pro vyučování dějepisu v místním i širším měřítku; starožitnosti zde shromážděné budou současně sloužit jako sbírka vzorů pro místní řemeslnictvo a jako učební pomůcky pro školy; založení muzea v Kostelci bude povzbuzením k zakládání muzeí jinde. Navrhoval, aby nově vzniklé muzeum bylo buď majetkem města, nebo aby o ně pečoval k tomuto účelu ustavený muzejní spolek.⁴⁾

Návrh byl v zásadě schválen zastupitelstvem už o dva dny později.⁵⁾ Až za půldruhého roku (26. 5. 1892) se konala předběžná porada na městském úřadě za účasti tří zástupců města, jednoho znalce, zástupců společenstev, učitelů, soudu a společenských organizací (Čtenářské besedy apod.),⁶⁾ na níž byl ustaven přípravný výbor Muzejního spolku (lékárník Eduard Böhm, děkan Karel Syrový a dr. Švehla), který vypracoval návrh stanov, jež byly schváleny pražským místodržitelstvím 30. 4. 1893. Podle nich (§ 2) „Muzejní spolek v Kostelci n. O. je středisko osob, vedených láskou ku památkám časů minulých, ku vědám a uměním, ku pokroku všeobecné vzdělanosti a má s vyloučením politiky účelem:

1. mítí péči o zachování uměleckých, výtvarných, průmyslových, písemných a jiných památek a přírodnin;
2. popularisovati vědy a umění v obecnstvu přednáškami, výstavami, výklady konanými v Kostelci n. O. a okolí, vydávati spisy a zprávy apod.;
3. podporovati členy ve snahách po vzdělání všeobecném a vědeckém.“⁷⁾

Ustavující valná hromada spolku se sešla až 11. 5. 1893. Byl na ní zvolen devítičlenný výbor, jehož předsedou se stal E. Böhm, místopředsedou Antonín Fiala, jednatelem učitel Václav Hochman, pokladníkem učitel Václav Kaplan, který tuto funkci zastával až do zániku spolku v r. 1947. Funkce byly rozděleny na výborové schůzi 13. 6., kdy byl zvolen kustodem dosud neexistujících sbírek dr. Švehla, a archivářem, jehož úkolem bylo vést městskou kroniku, učitel v. v. Jan Rabyška.

Již před tím získal spolek základní podmínky své existence — příspěvek 200 zl. od městského zastupitelstva (26. 11. 1890) a místnost pro sbírky v obecním domě (25. 5. 1892). První starostí výboru bylo získání městských pozemkových knih, jež byly uloženy u okresního soudu. Na podzim r. 1895 bylo převzato 13 kusů těchto knih, tzv. „lvů“. — Ještě v r. 1893 nechal spolek vytisknout stanovy v počtu 500 výtisků. Počáteční počet členstva není znám, první valné hromady se 8. 4. 1894 zúčastnilo 16 členů. Při této příležitosti bylo konstatováno, že archivář Rabyška došel v kronice k roku 1892. Současně hromada rozhodla, aby spolek přistoupil za přispívajícího člena Společnosti přátel starožitností českých, a odebíral její časopis. O příští valné hromadě, k 17. 2. 1895, čítal spolek 74 členů.

Následující období, až do r. 1914, procházel spolek krizí, která se projevila především v rapidním úbytku členstva. Tak ve výroční zprávě za rok 1895 uvádí, že spolek má 62 členy činné a 2 čestné (hromady 19. 4. 1896

se však účastnilo jen 8 členů). V roce 1896 k žádným změnám nedošlo. Avšak k 9. 1. 1898 měl spolek 49 členů, k 2. 10. 1898 47 členů. Tímto nepřiznivým stavem se výše uvedeného dne zabývala valná hromada, na níž předseda Böhm upozornil na podstatný přírůstek inteligence ve městě a doporučoval zaměřit se při získávání aktivních členů na ni, zejména pak na profesorský sbor místní reálky. Do další hromady se však počet členů opět snížil na 42 (do 8. 9. 1899). Pak nastává téměř tříleté období naprosté nečinnosti spolku, v němž se neschází ani výbor. Příčinou byl zřejmě nedostatek místností pro muzejní sbírky; místnost přidělená městem byla již zcela přeplněná. Co bylo platno, že jednatel Hochman na valné hromadě 19. 4. 1897 konstatoval, že všechny důležité předměty byly již shromážděny, že byla mezitím pořízena kniha návštěv,⁸⁾ když současně byl nucen sdělit, že pro nedostatek místa je třeba prozatím upustit od volné prohlídky sbírek. Již rok předtím bylo spolku slíbeno, že po přestěhování školy obdrží místnost pro sbírky ve staré měšťanské chlapecké škole. Poněvadž se tak nestalo, byla valná hromada z roku 1899 nucena nedobrovolně přerušit další činnost.

Jestliže v letech 1893—1899 byla získána řada cenných předmětů (mezi nimi také 1 matrika a kancionál), do 6. 4. 1902, kdy byla opět obnovena činnost, „nepřibýlo kromě několika méně cenných rukopisů ničeho“ I nyní byla v popředí otázka dalších místností; v diskusi se poukazovalo na volnou úřadovnu bývalého berního úřadu — ovšem marně. Nemůžeme se divit, že za této situace nebyl spolek schopen obnovit činnost a že počet jeho členů i nadále klesal (na 36 k 21. 10. 1903). Také počet sbírkových předmětů se téměř nezvýšil. Do 11. 8. 1904 přibýly pouze některé rukopisy Z. Wintra a J. Vrchlického. Další schůze výboru, která opět řešila otázku získání dalších místností, se sešla po tříleté nečinnosti až 24. 3. 1907. Usnesla se nesvolávat valnou hromadu až do doby urovnání sbírek a doplnění kroniky. R. 1908 se výbor rozhodl požádat městskou radu o adaptaci bývalého kostelíka sv. Václava pro muzejní účely.

V příštích letech se praktická činnost spolku opět rovnala nule. Teprve 8. 2. 1912 byla podána žádost o uvolnění kostelíka sv. Václava na Rabštejně, který již po několik desetiletí sloužil jako městský chudobinec.⁹⁾ Městský úřad ve své odpovědi z 13. 3. 1912 s adaptací souhlasil; v polovině r. 1913 byla budova uvolněna. S adaptací souhlasil také c. k. konzervátor prof. Em. Pippich za podmínky, že při rekonstrukci bude dodržen původní charakter stavby. Rozhodnutím městského úřadu ze 16. 7. 1914 byla budova přifčena spolku a 29. 7. vyjádřil s rekonstrukcí souhlas také c. k. zemský konzervátorský úřad. Vypracováním plánů byl pověřen kostelecký rodák arch. Václav Roštlapil. Základní úpravy byly dokončeny do konce r. 1914. Bylo rozhodnuto upravit vchod v románském stylu, vybourat tři okna v apsidě a pět v lodi. Středem kostela byla podélně vedena 1,5 m hluboká a 0,5 m široká sonda; v apsidě byl nalezen základ oltáře, pod ním

zbytky kostí. Základy menšího předpokládaného kostelíčka nalezeny nebyly. Bylo opraveno klenutí v apsidě.¹⁰⁾ Na úpravě se pracovalo po celou válku, i když práce byly ztíženy nedostatkem dělníků a potahů.

Získání nové budovy oživilo do značné míry skomírající již spolek. Zatímco ještě v únoru 1914 čítal 34 členů, do příštího roku jejich počet vzrostl na 85 členů. Došlo ke změnám ve vedení,¹¹⁾ z jehož členů je třeba věnovat několik slov novému archiváři,¹²⁾ katechetovi Aloisu Dvořákovi, který již v r. 1915 dovedl zápisy v kronice k 14. 6. 1914. Vzápětí se však funkce vzdal a ta zůstala po dva roky (červen 1915 — listopad 1917) neobsazena. Jeho resignace zřejmě souvisela se spory o název muzea (Husovo nebo městské).¹³⁾ Archivářem byl až 9. 11. 1917 zvolen prof. Granát, který zřejmě začal k 1. 1. 1918 a pak doplňoval chybějící období, poněvadž ve schůzi 20. 1. 1919 bylo konstatováno, že mu chybí záznamy od července 1916 do konce r. 1917. Přípisem městského úřadu z 19. 6. 1920 byl prof. Granát jmenován městským kronikářem; kronika se tak stala oficiální kronikou města Kostelce n. Orli.

Ke zjevnému zlepšení došlo také v péči o sbírky. Na podzim r. 1917 se ujal jejich evidence prof. Antonín Friedl, který byl tehdy disciplinárně přeložen do Kostelce. Do poloviny r. 1919 dokončil zhruba pořádkání a evidenci sbírek, které čítaly 1.295 inventárních čísel o 3.250 kusech. Inventoval vše mimo numismatiky. Sbírkou obsahovaly také na 150 významných pergamenů, z nichž nejdůležitější přepsal a některé přeložil. Na konci školního roku 1918/1919 odešel prof. Friedl zpět do svého původního působiště, do Sušice.¹⁴⁾ Z období jeho působení v Kostelci pochází také první zpráva o osvětové činnosti spolku. Dne 8. 6. 1918 přednášel v Kostelci o lidové písni ředitel knihovny Národního muzea univ. prof. dr. Čeněk Zíbrt.¹⁵⁾

Ačkoliv základní práce na nové budově byly ukončeny za války, pokračovalo se ještě dalších pět let ve vybavování nábytkem, v různých vnitřních úpravách apod.¹⁶⁾ Stále zůstávala nevyřešena otázka úpravy okolí muzea (původně se nabídl okrašlovací spolek, pak byla tato povinnost přenesena na město). R. 1920 byla do muzea zavedena nákladem města elektřina. Sbírkou byly přestěhovány do nové, nábytkem ještě ne zcela vybavené budovy 27. 7. 1921. Přitom však ani předtím nezůstala nevyužita. V dubnu 1920 se v ní konala výstava prací akad. malíře J. Sedloně, v červenci následovala výstava reprodukcí J. Mánesa; kosteleckému odboru Družiny legionářů bylo povoleno uspořádat výstavu odboje k 28. 10. 1920 (není známo, zda byla uskutečněna). Další dvě výstavy výtvarných prací se konaly v květnu a červenci.

Konečně bylo možno přikročit k otevření muzejní budovy a zpřístupnění sbírek veřejnosti. Slavnostní otevření muzea se konalo 28. září 1923. Slavnosti se zúčastnili L. Domečka a konzervátor ing. Reichl z Hradce Králové.

K významné události došlo r. 1926, kdy šafář z Velkého dvora východně od města, na pozemcích velkostatkáře Kinského, ohlásil nález popelnic, které signalizovaly, že v těchto místech se nachází prehistorické pohřebiště, které, jak bylo zjištěno podle roztroušených střepů, zabírá plochu asi 100×30 m. První střepy byly nalezeny v podzimních měsících, mezi 21. 9. a 21. 11. (tj. mezi dvěma schůzemi výboru).¹⁷⁾ Podle názoru konzervátora L. Domečky se jednalo o velmi významný nález, který dokumentuje první osídlení zdejší krajiny; označil jej jako kulturu platěnickou. Jednatel PhMr. Böhm mu předal tři fotografie a požádal o jejich publikování v Listech královéhradeckých. Současně byly odeslány písemné žádosti okresnímu úřadu, městskému úřadu, hospodářské záložně a městské spořitelně o finanční podporu. Byly také vybírány dobrovolné příspěvky přímo na nalezišti (za první den 237,50 Kčs). Vzápětí se ohlásil i Archeologický ústav v Praze, který oznámil, že 16. 1. přijedou jeho zástupci zhlédnout naleziště. Mezitím L. Domečka opravil svůj posudek z původní platěnické na slezskou, což také v podstatě potvrdili oba zástupci ústavu — ředitel K. Buchtela a dr. J. Böhm. Po prohlídce muzea a vykopaných 60 popelnic (10 již bylo slepeno), uložených prozatím v budově reálky, a naleziště, prohlásil ředitel Buchtela, že přikládá kosteleckému nálezu jako prvnímu v kraji značnou cenu. Souhlasil s dosavadními závěry, že se jedná o slezskou kulturu, ale současně vyslovil domněnku, že zde mohou být i kultury jiné. Schválil postup prací a udělil jménem ústavu spolku právo provádět vykopávky. Nedoporučil však kopat na sousedních pozemcích. Závěrem sdělil, že na jaře přijedou s dr. Böhem a předvedou správný postup. Böhm přislíbil, že prosloví v Kostelci přednášku o prehistorii s ohledem na kraj. Již předtím oznámil, že vydá publikaci „o praehistorických sídlištích v povodí Orlice vzhledem k nálezu pohřebiště u Kostelce n. Orlicí“, která vyjde v Památkách archeologických (separát mělo vydat muzeum).

Postup vlastních prací byl zpočátku pomalý; začaly v zimních měsících a chyběly peníze. První příspěvky se scházely líknavě.¹⁸⁾ Do konce května byly prozkoumány tři čtvrtiny z celkové výměry půl měřice půdy, která zůstala neobdělána. Počátkem června byly vykopávky na přání ústavu zastaveny: 16. 7. přijeli opět Buchtela a Böhm, kteří však neshledali v jejich průběhu nic závadného. Dr. Böhm přijel znovu 2. 8. a pobyl zde několik dní. Předvedl postup a měl přednášku doprovobenou diapozitivy. Do konce září bylo vykopáno celkem 80 hrobů; jeden byl vyzvednut i s hlinou (asi hrob č. 65, který měl být vystaven). Hroby byly bohaté na nádoby, ale bronzových nástrojů a ozdob bylo nalezeno velmi málo. V zimních měsících 1927—1928 prohlédl popelnice laborant hradeckého muzea A. Žaloudek; zjistil, že některé z nich pocházejí také z doby bójské. To by znamenalo, že se zde pohřbívalo déle než 1000 let. Poslední zprávu o vykopávkách máme z valné hromady z 23. 2. 1928, kde jednatel uváděl, že bylo vykopáno celkem 85 hrobů. Celkové náklady dosáhly částky 4.272 Kčs 29 h.

Byl prozkoumán pozemek o výměře tři čtvrtiny měřice do hloubky 1 m. Současně bylo konstatováno, že utuchl zájem veřejnosti o provádění vykopávek. Přesto však už samotný fakt, že spolek se ujal tohoto náročného úkolu, znamenal zintenzivnění zájmu občanstva o jeho činnost a v důsledku toho zvýšení počtu jeho členů téměř na dvojnásobek — z původních asi 70 na 130.

Sotva byla ukončena, i když poněkud polovičatě, jedna akce, již se spolek pouštěl do druhé. V již uvedené schůzi (23. 2. 1928) navrhl kustod Morávek, aby byla zasazena pamětní deska na mlýn v Ličně, který byl rodištěm literárního historika, profesora a ředitele pražského Akademického gymnasia Antonína Truhláře.¹⁹⁾ Návrh byl přijat a v polovině r. 1929 byla zahájena sbírka a objednáno zhotovení desky u akad. sochaře L. Beneše z Častolovic. Tak již v další výroční schůzi 13. 6. 1930 mohl kustod Morávek oznámit, že deska je již hotova a že sbírka vynesla dosud 9.880 Kčs (např. A. Jirásek věnoval 1.000 Kčs). Odhalení navrhl na srpen 1930. O věci se však jednalo ještě 30. 10., kdy bylo rozhodnuto, že bude vydán Truhlářův životopis. Na slavnosti měl promluvit člen České akademie, která nad ní převzala patronát (A. Truhlář byl jejím členem). Také bylo plánováno vydání sborníku, do něhož měli přispět Truhlářovi žáci. K výtěžku sbírky byl přidán zisk z koncertu (980 Kčs), k němuž spolek vydal program s přiloženým stručným životopisem A. Truhláře. Datum slavnosti bylo definitivně stanoveno na 3. a 4. června 1931. První den se konal v sokolovně večírek spojený s koncertem, v neděli odpoledne byla v Ličně odhalena Truhlářova deska. Slavnostní projev měl V. Morávek, poněvadž nebyl získán žádný řečník z Prahy. Byly rozdávány brožurky Památník Antonína Truhláře (náklad 500 výtisků). Mezi hosty byli také žáci prof. Truhláře, Akademii zastupoval univ. prof. dr. Arne Novák z Brna.²⁰⁾

Spolek byl také iniciátorem návrhu zhotovení pamětní desky kosteleckému rodákovi, historikovi, pedagogovi a komeniologovi prof. Františku Janu Zoubkovi.²¹⁾ Poprvé se o tom jednalo ve výroční schůzi 23. 5. 1929. Návrh byl opětovně diskutován až 24. 10. 1932, kdy bylo usneseno, že celou záležitost bude nutno uspišit vzhledem k tomu, že v prosinci bude vzpomínáno 100. výročí narození F. J. Zoubka (a také proto, že jeho rodný domek byl již zbořen). Na 13. 11. svolal jednatel Böhms schůzku zástupců všech zainteresovaných stran (vesměs místních kulturních spolků), kteří se sešli v počtu třiceti osob. Rozhodli se zasadit bronzovou desku. Již tehdy položil Morávek otázku, zda by nebylo účelnější postavit pomník, ovšem za předpokladu, že se sejde dostatečný obnos (počítal se sumou asi 10.000 Kčs). Do února sochař Beneš zhotovil malý model pomníku. Na základě jeho dobrozdání přistoupil spolek na to, že Zoubkovi bude postaven pomník složený z bronzové busty a podstavce. Celkové náklady činily 10.300 Kčs, výtěžek sbírky 5.558 Kč.²²⁾ Odhalení bylo stanoveno na 12. 8. 1935, kdy se konala v Kostelci krajinská výstava a sjezd učitelské

jednoty. Byl vydán Zoubkův životopis, jehož se však prodalo poměrně málo. Také účast, zejména ze strany sněmujících učitelů, byla nízká.

Obě poslední akce reprezentovaly spolek navenek, sloužily celému městu. Vlastní náplní jeho činnosti bylo však shromažďování hmotných a písemných dokladů o minulosti. Tuto problematiku jsme opustili v r. 1923, kdy bylo muzeum zpřístupněno veřejnosti. Funkce kustoda se tehdy ujal V. Morávek,²³⁾ který zahájil intenzivní sběratelskou činnost. Ve své zprávě z 21. 3. 1925²⁴⁾ uvádí, že za 30 let (1893—1923) bylo získáno 2.893 předmětů, zatímco on sám za dva roky (1923—1925) získal pro muzeum 3.802 kusů. O kvalitě většiny předmětů jím sesbíraných je těžké se vyjádřit, poněvadž, jak sám říká, kupoval hodně staré zbraně, obrazy a sochy; o některé jeho nákupy byly vedeny spory a byly mu vytýkány (hovoří se o předmětech „cizích“, zřejmě nekostelecké provenience). Na druhé straně však je jisto, že zachránil, za pomoci svých „aktivistů“, řadu věcí, které by jinak přišly nazmar. Za jediný rok přibýlo do fondů muzea jeho zásluhou 1.895 kusů písemností, mezi nimiž je třeba především uvést pozůstalost A. Truhláře, 50 dopisů Zoubkových, pozůstalost kosteleckého rodáka prof. Oldřicha Seykory, který působil v Olomouci, a archiv Cavriani (zřejmě rodinný, vzhledem k počtu všech získaných písemností).²⁵⁾ Aby podnítl dárece, jichž bylo velmi málo, zveřejňoval jejich jména v místním Orličanu, kde také otiskoval některé materiály z muzea. Navštěvoval rodiny za účelem darů — většinou neúspěšně. Svou devízu vyjádřil těmito slovy: „Mizí nám zajímavá zvířena v okolí, mizí nám objekty stavební a starý ráz jich, mizí zajímavé uličky, chalupy a sroubky, mizí staré stromy a starý ráz krajiny a my neděláme nic a než se rozhodneme, bude pozdě.“²⁶⁾

Koncem dvacátých let již prostory v kostelíku sv. Václava nepostačovaly. Z revizní zprávy sepsané zástupcem Svazu muzeí Macháčkem z Plzně na základě revize provedené 8. 7. 1931 vyplývá, že muzeum se více podobalo skladišti, a to ještě značně neuspořádanému, než výstavním prostorám. Macháček soudil, že kostelík je vhodný pro stálou expozici, ovšem je zapotřebí, aby muzeum získalo další místnosti, které by sloužily jako depozi-táře. Hodnotil vysoce Morávkovou sběratelskou aktivitu a skladbu sbírkových fondů vůbec. Nebyl však spokojen, a právem, s inventarizací, která až na malé výjimky (např. pozůstalost A. Truhláře) po r. 1919 nebyla vůbec prováděna. Ještě více výhrad měl vůči instalaci. Plně uznává obětavou práci vedení spolku, které však, vzhledem k tomu, že všechny funkce jsou čestné, nestačí na vše, a poznamenává: „Muzeum tak bohaté, jako kostelecké, potřebuje denní práci, pravidelnou, aby se pořádek udržel.“ Závěrem doporučuje, aby spolek získal jednoho profesionálního pracovníka, který by pečoval soustavně o sbírky, o jejich uspořádání a inventarizaci, kterou odhaduje na několik roků. Doporučuje vytřídit balast (např. sbírku ptáků od Kinského) a omezit na nejnutnější míru sběr až do uspořádání sbírek.²⁷⁾ Tato revizní zpráva způsobila vedení spolku řadu nesnází; jejím velmi ne-

příjemným důsledkem bylo snížení státní subvence, která byla udělena s ironickou poznámkou „na čištění.“²⁸⁾ Rozhodně se však stala impulsem k další činnosti, která se však mohla projevit až o několik let později. Členové velení se sami snažili přimět Morávka, aby začal s inventarizací (např. r. 1931 F. Hes přijal funkci předsedy za podmínky, že kustod upraví sbírky a doplní inventář podle revizní zprávy konzervátora Macháčka):

Od r. 1932 usilovalo vedení spolku o získání nové budovy. Jako nejvhodnější objekt připadala v úvahu budova okresního soudu, pro nějž se měla stavět nová. V dubnu 1935 požádal spolek městskou radu, aby dala soudní budovu k dispozici muzeu.²⁹⁾ Proti žádosti nebylo zásadních námitek a 26. 10. městská rada rozhodla, že bude uvolněno tolik místa, kolik zaberou sbírky, resp. jejich další růst v nejbližší době. Koncem října již probíhalo jednání o převzetí budovy do správy města. Dne 12. 1. 1936 městský úřad sdělil spolku, že kostelíka sv. Václava bude propůjčen církvím českobratrské a československé.³⁰⁾ Výměnou získalo muzeum na ploše: podle správce Morávka bylo v kostelíku k dispozici pouze 130 m², zatímco v soudní budově 385 m² (s chodbami dokonce 469 m²!).

Z revizní zprávy z r. 1931 také vyplynula nutnost změny stanov, podle nichž sbírky byly stále majetkem spolku. Bylo nutno převést je do vlastnictví města, aby muzeu mohla být nadále poskytována státní subvence, jak již několikrát předtím zdůraznil ve svých přípisech Svaz muzeí a jak také naléhavě opakoval Macháček. Proto od r. 1933 bylo vedeno s městem jednání, které bylo uzavřeno pozměněním stanov v tom smyslu, že spolek převádí veškeré sbírky na město, ale nadále je spravuje. O změně rozhodla výroční schůze 5. 6. 1935. Stanovy pak byly schváleny zemským úřadem 29. 1. 1936.³¹⁾ Od této chvíle stál v čele spolku správní výbor, do něhož byli jako zástupci města přípisem z 19. 6. 1936 jmenováni dr. Josef Vaníček, advokát a právní zástupce města, do revizní komise řídící učitel Antonín Bíl. V říjnu delegovala městská spořitelna do výboru kniháře Hanuše; současně však rezignoval na svou funkci i na člensví ve spolku Morávek. Město se pak rozhodlo zakoupit veškeré předměty jím získané za 7.000 Kčs.³²⁾ Přitom se i nadále uvažovalo o Morávkově spolupráci při nové instalaci a inventarizaci. O tom se hovořilo ještě ve schůzi 24. 11. 1937; o necelé dva týdny později (6. 12.) bývalý kustod a dlouholetý člen výboru spolku Václav Morávek spáchal sebevraždu.

Sbírky byly přestěhovány do nové budovy již v únoru 1937. V březnu se Morávek ještě pokusil prosadit svůj takřka poslední návrh — uspořádat výstavu rodáků; byl však zamítnut a bylo usneseno, že po dobu instalace sbírek se výstavy konat nebudou. Členové výboru se uvolili, že pomohou při pořádání a inventování sbírek. Tehdy se stále ještě počítalo s Morávkovou spoluprací. Teprve po jeho úmrtí byl 22. 4. 1938 zvolen novým kustodem technický rada ing. Bauer, jenž však za necelý rok z Kostelce odešel. V létě 1938 přidělil Svaz muzeí do Kostelce na inventarizační a in-

stalační práce dr. Evgenije Mělnikova (původně na dva měsíce, městská rada si však vyžádala prodloužení jeho pobytu; svou práci zahájil 21. 6., pracoval zde však ještě 19. 10.). Ve schůzi 31. 8. podal dr. Mělnikov zprávu, z níž vyplývá, že inventarizace nebude možná, dokud nebude provedena instalace, poněvadž materiál dosud není vyříděn a rozříděn. Jsou spolu dosud uloženy předměty rozdílné hodnoty, z nichž některé by takto vůbec nemohly být vystaveny. Výslovně označil muzeum za skladiště. Dále načrtl rozdělení expozice do místností, jichž bylo k dispozici devět.³³⁾ Řadu exponátů bylo třeba očistit, opravit a konzervovat. Zbývalo ještě dokončit rozřídění a instalaci části uměleckého průmyslu, zbraní a cechů. Nebylo dosud rozhodnuto o umístění numismatické sbírky, kterou si vzal sebou do Kolína ředitel tamějšího muzea Štolba k utřídění. Uspořádání historického oddělení převzal řídící Bíl, ing. Bauer pořádal porcelán, sklo, látky (kroje). V říjnu byl již připraven výběr pro numismatiku a dr. Mělnikov inventoval s ing. Bauerem prehistorii — bronzы, železné předměty a část keramiky. Současně s inventářem pracovali na lístkovém katalogu, seznamu přírůstků a na lístkovém katalogu negativů. Otevření muzea bylo odloženo na jaro r. 1939.

Ani za německé okupace se však práce v muzeu nezastavily. Po odchodu ing. Bauera byl novým správcem sbírek zvolen ředitel A. Felcman. Konaly se sice pouze čtyři schůze výboru (15. 4. 1939 — zvolila nového kustoda a odročila valnou hromadu pro politické poměry, 2. 2. 1940, 16. 12. 1940 — schválila mj. zapůjčování předmětů pro vědecké bádání, a 21. 7. 1941), ale byla v podstatě dokončena inventarizace sbírek. Na podzim r. 1943 pracoval v muzeu dr. Jan Filip, který provedl inventarizaci archeologického oddělení (slíbil dokončit vše příští rok, ale již nepřijel). Vymohl také muzeu subvenci 2.000 K a dal zvětšit tři fotografie žárových hrobů a zaslal plán vykopávek z let 1926 — 1928. R. 1940 byly zainventovány pergameny a archivní knihy (zřejmě gruntovnice), staré tisky, darovaná potštejnská bibliotéka, konzervovány dřevěné předměty. R. 1944 pořídili ředitelé škol Dvořák a Adamička a řídící Bíl soupis veškerých sbírek (mimo archeologií a archív). Současně byly sbírky reinstalovány a byla dokončena úprava zbraní, kterou provedl ředitel Horák (řídící Bíl sepsal jejich inventář). — Běžných válečných strastí však nebylo muzeum ušetřeno. R. 1942 musely být provrtány všechny stělné zbraně a později, po atentátu na Heydricha, den před vojenskou prohlídkou, odložil někdo do muzea dvě pušky (naštěstí si jich Němci nevšimli). Podařilo se zachránit bronzovou Truhlářovu desku na ličenském mlýně (byla opatřena nátěrem, aby vypadala jako kamenná, takže nebyla zanesena do soupisu bronzových památek, nařízeného okupačními úřady). Muzeum bylo po dobu okupace pro návštěvy uzavřeno (navštívilo je tajně 69 osob). V letech 1939—1945 podléhalo doзору dr. Em. Brauna, ředitele říšského župního muzea v Opavě.

V r. 1947 muzejní spolek ukončil svou činnost a péči o muzeum převzala

muzejní komise při MěNV, později jeho kulturní komise. Posledním správcem muzea byl ředitel Adamička.

Dne 3. 9. 1963 požádal MěNV v Kostelci n. Orli. o zrušení muzea. Rada ONV tuto žádost schválila a v r. 1964 bylo muzeum likvidováno. Sbírkový povahy byly převezeny do tehdejšího Okresního vlastivědného muzea v Rychnově n. Kn. (dnes Muzeum Orlických hor), archivní materiály byly převedeny do rychnovského okresního archivu.

Osudy kosteleckého muzea, které bylo jedním z nejbohatších muzeí našeho regionu, byly tedy dosti spleťtité. Během své sedmdesátileté faktické existence (1893—1963) naráželo na neustálý nedostatek prostorů pro stálou expozici i pro depozitáře. Třikrát měnily sbírky místo — dvakrát v Kostelci, potřetí se přestěhovaly do Rychnova. Z tohoto důvodu bylo muzeum přístupno veřejnosti pouze v krátkých intervalech vlastně jen ve dvacátých letech (od r. 1923) a po druhé světové válce. Návštěvníků, jak vyplývá z dostupných materiálů (hlášení apod.), bylo velmi málo. O muzeum pečovali obětaví lidé — členové vedení spolku, jejichž zásluhou (zejména dlouholetého kustoda Václava Morávka) byla zachráněna řada předmětů. Širší zázemí však, s výjimkou období, kdy byly prováděny archeologické vykopávky, spolek nezískal. Zarážející je také nízký podíl účasti inteligence (zejména učitelů) na práci spolku. Zdá se mi, že uvedené potíže nebyly pouze specifikem již zaniklého kosteleckého muzea, naopak, včetně nedostatku finančních prostředků jsou průvodním zjevem práce našich muzeí dodnes. Je také škoda, že pravěké sbírky se v důsledku nevhodného uložení na půdě muzea staly téměř naprosto bezcennými pro vědeckou práci (nádoby se téměř rozpadly).³⁴⁾

Snad se některým čtenářům bude tento příspěvek zdát poněkud suchopárný, přetížený faktografickými údaji. Domnívám se však, že podobný článek (i když není naprosto vyčerpávající — bylo možno psát také o knihovně, o jejím růstu, o sběru dalších materiálů, jako jsou mince apod.) musel být napsán. Už z toho prostého důvodu, že kostelecké muzeum dnes neexistuje. Všechna muzea našeho regionu mají a budou mít v tomto sborníku, v každém jeho čísle, své pravidelné rubriky, protože žijí a budou žít. Muzeum v Kostelci n. Orli. se však již stalo pouhou kapitolou v historii našeho muzejnictví.

POZNÁMKY

- 1) Jiří Zelenka, Dějiny Čapkova muzea v Týništi nad Orlicí, sborník Orlické hory a Podorlicko čís. 1/1968, str. 178; dále též autor, Dějiny Čapkova újezdního muzea v Týništi nad Orlicí (rozšířená verze), Sborníček Čapkova újezdního muzea v Týništi nad Orlicí, čís. 1, červenec 1968, str. 15 a 17.
- 2) Srv. Bohumil Pavel, O vzniku a osvětové činnosti Městského muzea ve Vamberku, cit. sborník, str. 180, 181.
- 3) Srv. Zdeněk Nespěchal, O činnosti Muzea Orlických hor v Rychnově nad Kněžnou, tamtéž, str. 173.
- 4) Drobné fondy Kostelec n. Orlicí, dále jen DF KO, Okresní archiv Rychnov nad Kněžnou, kr. 39, sign. 487/8, dopis dr. Švehly, 24. 11. 1890.
- 5) Tamtéž, cit. sign. oběžník z 24. 5. 1892, dále kr. 38, sign. 480/1, kniha protokolů ze schůzí Muzejního spolku, [1893—1924], úvodní zápis (zde uvedeno ne-správné datum 16. 11. 1890).
Všechny další údaje, pokud nebude výslovně uvedeno jinak, jsou čerpány z cit. knihy protokolů.
- 6) Tamtéž, sign. 487/8, cit. oběžník.
- 7) Tamtéž, kr. 39, sign. 488/9, tištěné Stanovy Musejního spolku v Kostelci nad Orlicí, Rychnov nad Kněžnou 1893.
- 8) Rozhodnutí o tom bylo učiněno ve výborové schůzi již 3. 5. 1894. První zápis pochází ze dne 29. 4. 1897. (kniha návštěv, sign. 482/3).
- 9) Kostelík sv. Václava stojí na západním ostrohu horního města. První doklady o kapli jsou z r. 1356. Roku 1585 byl opraven českými bratry, od roku 1628 náležel jezuitům, kteří jej r. 1694 přestavěli. Byl zrušen Josefem II. R. 1839 vyhořel a byl přebudován na skladiště. Při stavbě železnice sloužil jako izolační nemocnice, pak jako chudobinec. Uvedené údaje tamtéž, kr. 39, sign. 489/10, dále Ottův slovník naučný XIV, 1899, str. 943, který o něm hovoří jako o „kotelíku sv. Václava a Michala Arch.“ Některé údaje v něm obsažené jsou chybné.
- 10) DF KO, cit. sign. 489/10.
- 11) Dosavadní předseda E. Böhm st. se odstěhoval do Prahy a tak již 10. 3. 1914 byl předsedou zvolen V. Hochman, místopředsedou dr. J. Perlhafter, jednatelem PhMr. E. Böhm ml., pokladníkem zůstal V. Kaplan, kustodem byl zvolen dr. A. Smolík, tehdejší starosta města, archivářem P. A. Dvořák.
- 12) Krizí spolku byla nejvíce postižena kronika. Po úmrtí prvního archiváře J. Ra-byšky (+ 6. 6. 1896) byl jeho nástupcem zvolen valnou hromadou 19. 4. 1897 učitel Julius Kuděj, který však vzápětí na tuto funkci rezignoval. Další valná hromada (2. 10. 1898) zvolila prof. Turka. Jak dlouho tuto funkci zastával, není možno zjistit; až v zápise ze schůze výboru z 24. 3. 1907 se hovoří o úmrtí archiváře J. Kubiase. Byl zvolen prof. Rudolf Bezděkovský, který se funkce vzdal o rok později. Nato byla zvolena odborná učitelka Jaroslava Strnadová. R. 1908 se vzdal své funkce dosavadní kustod dr. Švehla; do této funkce byl určen dr. Alois Smolík.
- 13) Na valné hromadě 9. 6. 1915 navrhl prof. Granát pro muzeum název Husovo muzeum. Na valné hromadě 27. 10. 1917 vystoupil proti tomu A. Dvořák, který prosazoval zůstat u původního názvu Městské muzeum, v němž by mohl být zřízen Husův koutek.
- 14) Zápis ze schůze z 27. 6. 1919. Srv. knihu návštěv muzea 1897—1961, cit. sign. 482/3, zápis prof. Friedla na rozloučenou z 25. 6. 1919.
- 15) Srv. cit. sign. 482/3, zápis prof. dr. Č. Zíbrta.
- 16) Náklady na renovaci budovy činily 25 115,05 Kč, ostatní náklady na vnitřní vybavení 38 910,54 Kč. Cit. sign. 489/10.
- 17) Ironií osudu právě ve schůzi 21. 9. konstatováno, že není možno zakoupit knihu

- dr. Stockého Pravěk Čech pro nedostatek finančních prostředků. Spolek měl dluhy u městské spořitelny, které již v r. 1922 činily 2 469 Kč. {DF KO, kart. 38, sign. 481/2, kniha protokolů 1924—1927. Také všechny další údaje, u nichž chybí citace, jsou z ní převzaty.}
- ¹⁸⁾ Počátkem r. 1927 pouze okresní správní komise věnovala 500 Kč, v únoru následovalo město, které poskytlo 200 Kč. Spolek uspořádal ke krytí výdajů dva koncerty [21. 5. na Rabštejně a 22. 5. v Lidovém domě pod vedením učitele Malátka], které vynesly celkem 553 Kč. V srpnu r. 1927 poskytli také Archeologický ústav subvenci ve výši 600 Kč.
- ¹⁹⁾ Antonín Truhlář se narodil v Ličně 5. 11. 1849. Studoval na gymnasiu v Rychnově n. Kn. a v Hradci Králové, pak na pražské filosofii. Působil v Litomyšli, Domažlicích, v Jičíně; r. 1883 se stal profesorem na Akademickém gymnasiu v Praze, r. 1901 jeho ředitelem. R. 1888 byl zvolen mimořádným členem Královské české společnosti nauk, r. 1890 řádným členem České akademie. Překládal antické autory [Ovidia atd.] a zabýval se zejména starší českou literaturou. {Ottův slovník naučný XXV, Praha 1906, str. 816.}
- ²⁰⁾ Celkem se sebralo 14 431 Kč 75 h. K tomu je třeba podotknout, že tvůrce návrhu akad. sochař L. Beneš se vzdal 50 % honoráře, tj. 3 500 Kč.
- ²¹⁾ F. J. Zoubek studoval gymnasium u piaristů v Rychnově n. Kn., pak v Hradci Králové. Na Univerzitě Karlově studoval klasickou a slovanskou filologii, filozofii a historii. V letech 1858—1863 učil na německém gymnasiu v České Lípě historii, filologii [zřejmě klasickou] a češtinu; pak působil na české reálce v Praze, r. 1867 byl jmenován ředitelem hlavní a průmyslové školy na Smíchově. Je autorem řady článků a recenzí s historickou tematikou. Mj. napsal monografii Kostelec nad Orlicí (1860) Z řady jeho prací o Komenském je třeba uvést alespoň Život J. A. Komenského (1871). Od r. 1864 spoluredigoval (se Zapem) Památky archeologické, od r. 1865 byl jejich samotným redaktorem. {Ottův slovník naučný, XXVII, Praha 1908, str. 678—679.}
- ²²⁾ Benešovi zaplatil spolek za model 4 000 Kč, firmě Barták z Prahy za odlití bronzu 2 300 Kč a firmě Novák z Rychnova n. Kn. za zhotovení žulového podstavce 4 000 Kč.
- ²³⁾ Po odchodu prof. Friedla do Sušice byl prozatímním kustodem jmenován jednatel PhMr. E. Böhm; výborová schůze dne 18. 5. 1920 zvolila kustodem ředitele škol Soula, který však tuto funkci prakticky nevykonával, poněvadž mu v Kostelci nebyl přidělen byt. Předsedou byl po rezignaci V. Hochmana zvolen 13. 10. 1920 dr. Smolík, který však 22. 9. 1921 zemřel. Valná hromada 11. 1. 1923 zvolila nový výbor, jehož předsedou se stal ředitel Fr. Hes, místopředsedou A. Karas, pokladníkem opět V. Kaplan a archivářem ředitel reálky Fr. Granát. Nově byla vytvořena funkce knihovníka, do níž byl zvolen odborný učitel Karel Štolba. {Cit. sign. 480/1.}
- ²⁴⁾ DF KO, sign. 495/16.
- ²⁵⁾ Truhlářova pozůstalost obsahovala obrázkové dílo Mince (několik set listů), Ezopovy bajky, universitní přednášky, jeho rukopisy a poznámky k jeho spisům. Velmi cenná je Truhlářova korespondence.
- ²⁶⁾ Tamtéž, cit. zpráva z 21. 3. 1925, sign. 495/16.
- ²⁷⁾ Tamtéž, revizní zpráva z 8. 7. 1931, sign. 496/17.
- ²⁸⁾ Subvence byly vždy nízké a rok od roku se snižovaly. Např. r. 1924 to bylo 700 Kč, r. 1926 500 Kč, 1928 300 Kč, od r. 1933 dokonce vůbec nic. Menšími částkami přispívala okresní správní komise a občas také město. Proto Morávek ukládal do sbírek své vlastní peníze.
- ²⁹⁾ Dopis ze 17. 4. 1935, sign. 489/10.
- Soudní budova byla původně měšťanským domem, který r. 1581 koupilo město od Martina Rakovnického, aby v něm umístilo radnici. Od 23. 10. 1849 zde sídlil okresní soud.

- ³⁰⁾ Tamtéž (sign. 489/10). Obě církve usilovaly o návrat kostelíka k jeho původním účelům již od r. 1921. R. 1937 se uvolily zaplatit spolku 3 000 Kč jako částečnou náhradu za úpravu kostelíka.
- ³¹⁾ Tamtéž, cit. sign. 488/9.
- ³²⁾ V. Morávek nakoupil do r. 1931 celkem za 5 125 Kč sbírkových předmětů. Tehdy mu spolek dlužil ještě 3 385 Kč, do konce r. 1931 se dlužná částka snížila na 2 650 Kč. (Morávek však sbíral dál.) Vedle toho měl spolek směnečný dluh ve spořitelně (459 Kč) a na hotovosti pouhých 169 Kč 23 h (r. 1931).
- ³³⁾ I. místnost — vstup, skříň pro přfrůstky; II. — archeologie a časná historická archeologie; III. — středověk a památky náboženského rázu vůbec; IV. — umělecké řemeslo a průmysl (látky, ozdobné věci aj.); V. — umělecký průmysl (nábytek aj., staročeská selská světnice); VI. — obrazárna a umělecký průmysl (sklo, porcelán aj.); VII. — historické oddělení (památky z doby národního odboje čs. legií); VIII. — různé (zbraně, průmysl, cechovní a městské památky); skladiště (zřejmě tedy muzejní depozitář). Navrhl nezřizovat národopisné oddělení [podle rezoluce muzejního sjezdu v Prostějově]. V průjezdu pak doporučil zřídit lapidárium.
- ³⁴⁾ Podle dopisu Víta Vokolka, prom hist., pracovníka Krajského muzea v Hradci Králové radě ONV v Rychnově n. Kn. ze 4. 12. 1963. (Korespondence Muzea Orlických hor v Rychnově n. Kn.)